

у двадцять роки можна було побачити тріо – Агатангел Кримський, Микола Зеров, Михайло Кравчук.

“Талановитий учений, здібний організатор, проникливий розум, ... але український націоналіст”[4, с.123]. Оце “але” червоною ниткою вплелось у життя Кравчука. Через це й нажив багато недругів. У 1938 році вченого звинуватили в українському буржуазному націоналізмі та засудили до тюремного ув'язнення строком на двадцять років. Після вироку М. Кравчука було відправлено на Колиму, де 9 березня 1942 року він і помер.

Висновки... Зазначене вище дозволяє зробити висновок про те, що головними чинниками формування національного світогляду М.П.Кравчука були:

- 1 сім'я (дух українського національного виховання, притаманний родині майбутнього академіка);
- 2 культурно-освітні (вплив національно свідомих учителів, участь у студентських громадських об'єднаннях, взаємодія з діями української національної культури);
- 3 суспільно-політичні (політична нестабільність, неодноразова зміна влади);
- 4 громадсько-педагогічні (власний педагогічний досвід, діяльність у секції наукових працівників міської Ради).

Дослідження і аналіз учнями особистісних якостей і національного світогляду М.Кравчука, суспільно-політичних особливостей епохи, в якій він жив, сприяє національній спрямованості змісту математики. Переосмислення науково-педагогічного доробку вченого відіграє значну роль в удосконаленні національної математичної термінології. Перспективним напрямом подальших досліджень є розкриття його багатогранної освітньої діяльності, що допоможе зрозуміти закономірності становлення середньої і вищої школи в Україні.

Література

1. Андрійчук М. Академік з Човниці / Микола Андрійчук // Волинь. – 1992. – 26 вересня. – С. 2.
2. Вірченко Н. О. Велет української математики / Ніна Опанасівна Вірченко. – К.: Задруга, 2007. – 80 с. з ілюстр.
3. Возняк Г. Математики – дійсні члени Наукового товариства імені Шевченка / Григорій Возняк. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 128 с.
4. Горбайчук В. Й. Думки про особистість М. П. Кравчука на основі його листів до В. Й. Левицького / В. Й. Горбайчук, З. В. Зарицька, Л. І. Філософ // Минуле і сучасне Волині: історичні постаті краю. Тези доповідей та повідомлень V Волинської історико-краєзнавчої конференції (11-13 жовтня 1991 р.). – Луцьк, 1991. – С. 123-126.
5. Кравчук О. М. Одержимий наукою: До 110 – ої річниці з дня народження М. П. Кравчука / О. М. Кравчук // Педагогічний пошук : науково-методичний вісник. – 2002. – Вип. 3 (35). – С. 68-70.
6. Сухомлинська О. В. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі / О. В. Сухомлинська // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К., 2003. – С. 36-46.
7. Штинько В. Учений з обличчям Христа / Валентина Штинько // Волинь. – 1992. – 1 жовтня – С. 2.
8. Якимчук Л. Видатний лицар математики / Людмила Якимчук // Педагогічний пошук : науково-методичний вісник. – 2004. – Вип. 3 (43). – С. 6.

Анотація

У статті на основі аналізу науково-педагогічної літератури розглядаються головні чинники формування національного світогляду Михайла Пилиповича Кравчука.

Аннотация

В статье на основе анализа научно-педагогической литературы рассматриваются главные факторы формирования национального мировоззрения Михаила Филипповича Кравчука.

Summary

The article based on analysis of the pedagogical and scientific literature considers the main factors of forming Kravchuk's national world outlook.

Подано до редакції 3.12.2009 р.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц. Томашевською І.П.

□ 2009

Качмар О.В.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І ОСВІТИ

У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ОМЕЛЯНА ПАРТИЦЬКОГО

Постановка проблеми у загальному вигляді... Процес становлення та розбудови сучасної української освіти, який здійснюється у відповідності з вимогами Закону України "Про освіту", "Національної доктрини розвитку освіти", державної національної програми "Освіта (Україна XXI століття)", неможливий без урахування вже напрацьованого і апробованого вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду.

Важливого значення набуває вивчення, аналіз, узагальнення і творче використання досвіду українських педагогів і культурно-освітніх діячів другої половини XIX століття, які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної педагогічної науки.

Педагогічна думка, як відомо, – персоніфікована, – на ній лежить відбиток особистості її носія з його смаками, поглядами, віруваннями та уподобаннями. Саме тому теоретична спадщина визначних культурно-освітніх діячів і педагогів минулого заслуговує на глибоке вивчення і науково-обґрунтовану оцінку, що збагатить теорію і практику сучасної освіти і виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Проблеми національного виховання молоді в Україні в системі чинників усебічного впливу на особистість присвячені праці М.Стельмаховича, Б.Ступарика. Шляхи розв'язання цього питання в Галичині висвітлені у дослідженнях І.Курляк, С.Лаби, Н.Сабат, М.Чепіль.

Однак, при розгляді теорії і практики національного виховання в процесі навчання в українських навчальних закладах Галичини не враховується досвід галицького педагога О.Партицького (1840-1895 рр.), наукове надбання якого в українській науці радянського періоду з ідеологічних міркувань замовчувалось. У той же час в 60-х -90-х роках XIX століття в умовах Австро-Угорщини він був однією з провідних постатей серед тих українських діячів, які справляли вирішальний вплив на зростання національної свідомості поколінь, передусім через формування національної освіти і педагогічної думки як цілісного процесу, вироблення концептуальних засад національної освіти і виховання, опертих на багатовікові народні традиції і практичний досвід предків, на досягнення Європейської світової педагогії.

Формулювання цілей статті... Мета статті – висвітлити основні теоретичні положення і засади національного виховання і освіти у педагогічній спадщині Омеляна Партицького.

Виклад основного матеріалу дослідження... У свідомості сучасників Омелян Партицький увійшов і як видатний педагог, і як знаний громадсько-просвітній діяч, вчений, редактор і видавець, автор цілої низки шкільних підручників (букварів, граматики, читанок, посібників) для учнів народних шкіл, українських вчительських семінарій і гімназій.

Його ім'я нерозривно пов'язане зі здійсненням наймасштабніших національних проектів, таких як заснування у Львові товариства "Просвіта", яке відіграло видатну роль у національному вихованні кількох поколінь галичан і і справило відчутний вплив на формування національної свідомості наддніпрянських українців, як заснування таких вагомих видань, які також набули значення загальнонаціональних, як часописи "Правда", "Зоря", "Газета Школьна".

Теоретичний доробок Омеляна Партицького містить такі проблемні напрями, як засвоєння і застосування в Галичині європейського педагогічного досвіду, релігійного, сімейного, морально-етичного і естетичного виховання підростаючого покоління, вплив оточуючого середовища (живої природи передовсім) на формування гуманістичних рис у характері дитини, значення знання історії власного народу, рідного краю, фольклору, народних звичаїв, обрядів і традицій у національному вихованні юнаків і дівчат тощо.

Теоретична спадщина О.Партицького розпорошена по багатьох джерелах: передусім по часописах, які він редагував і видавав ("Правда", "Газета Школьна", "Зоря", "Письмо з "Просвіти"), а також по інших галицьких виданнях ("Слово", "Галичанин", "Діло" та ін.), по підручниках, методичних розробках, посібниках (наприклад, "Читаночки для сільських людей"), в його листуванні з видатними діячами української культури (особливо з П.Кулішем) тощо.

Науково-педагогічну діяльність О. Партицького, як теоретичну, так і практичну, розглядати поза часописом "Газета Школьна" непродуктивно. Власне часопис був задуманий ним передусім як трибуна для поширення європейського педагогічного досвіду, його власних ідей і концепцій національного виховання і освіти підростаючого покоління, і поглядів на цей предмет його найближчого оточення з числа знаних галицьких педагогів і публіцистів, таких наприклад як О.Барвінський, Г.Врецьона, Є.Згарський, О.Огоновський, А. Вахнянин та ін. Не менш важливим було використання часопису для просвітництва і виховання вчительського загалу (значна частина якого не мала спеціальних фахових знань), а також батьків і опікунів школярів, озброєння одних і других як передовими педагогічними ідеями, так і методикою їх впровадження у виховну і освітню практику.

Теоретичні засади національного виховання і освіти Омеляна Партицького базуються: на критично переосмисленій давнішій європейській педагогічній теорії і практиці (Коменський, Песталоцці, Гумбольдт Ф.-В. і на новішій (Фребель, Кер, Відеман [1, с. 893], Магер, Кельнер, Дистерверг та ін.); на історичному українському

національному досвіді виховання; на основах християнського віровчення, передовсім на християнських моралі й етиці; на знанні про свій край, про свій народ, про його історію, культуру, звичаї і обряди.

У часи О.Партицького актуальним було питання: в якому віці починати навчання дитини? Воно часто диктувалося в педагогічних колах. Сам він був прихильником методи відомого педагога Фребеля, доволі поширеної тоді в Європі, особливо в Швейцарії. За дорученням Партицького Єв. Згарський у статті "Фреблівська метода" [4, с. 77] розкрив суть даного методу. Ще в першому столітті нової ери римський учений граматик Квінтіліан палко закликав співгромадян розпочинати навчання дітей із трирічного віку. "В третім році життя – говорить він – дитина вже принаровляє ся, т.є. навчає до якої то обычайности; чомужь би она мала бути еще нездалою для науки? Представно собі тільки цілу громаду тих слів и річей, якими то добри западни родичі силують ся не пропускати дітям злых навчыок, плохих обичаів. "Не ходи! не бери! не їж! не лізь!, не дотикай ся! - то суть день в день повторяючи ся формы остерегающих заказів, котри голошени нераз в спосіб невідповідний місто добрых skutків, выкликують зовсім противни и наводять діти то в нетерпеливу цікависть, то в незломну упертість. Якои бо наберуть они обычайности без науки? Мисль Квинтіліяна ясна і права; в тім лишь біда, що не зав він указати на средства, якими так рано може и повинна вести ся наука" [2, с. 127].

Такі "средства" вказав Фребель, в новітніх часах повернувшись до педагогічних постанов Квінтіліана. На думку Фребеля, "живою азбукою" для дітей від трьох років є природа – на її лоні, на свіжому повітрі, серед дерев, трав, квітів, "в так званых діточих огородах" слід виховувати і навчати малолітніх. Що дуже важливо (це засаднича настанова фреблівської методи) – проводити таке навчання як звично по-шкільному, а способом гри, забави.

Неефективність і навіть шкідливість навчання малих дітей в тісних задушливих приміщеннях автор демонструє на промовистому прикладі: "Достаточно пригадати, до яких то нехлюжных домиків зносять н. пр. жиди свои діти по місточках, де хайдеры в замашеченій одежи, немити и нечесани (з виймом шабаса) заставляють нещасну дівтору кричати заєдно довги назвы всіляких букв роздаючи щедро буханці и штуханці на всі боки. На вид подібной практики перенудив би ся сам Квинтіліян, хотяй жиди зовсім в духу єго мысли запрягають рано діти свои до науки. На жидях можем взяти примір, як пагубно може переведено бути в практиці сама высокая мысль, если не годять ся ні місце до єи переведення, ні средства"[3, с. 260].

Метода Фребеля, на думку Партицького, зручна і вигідна для селян, особливо на час весняно-літніх польових робіт. "Підготовленє дітей для публічної шкільної науки не можу ліпше відбувати ся як в фреблівській школі. Она в Швейцарії заведена майже в кождім селі, належало бы єі тым більше заводити и по наших селах".

Визнаючи за Коменським і Песталоцці у національному вихованні і освіті школярів молодших класів примат рідної української мови, О.Партицький концентрує свій хист і зміння в цьому напрямі. Тема материнської мови постійно присутня на шпальтах газети, сам він регулярно виступає з різними матеріалами, передусім з "Репараціями" (рекомендаційними розробками до вивчення предмета) для вчителів. Важливою ознакою народної індивідуальності педагог вважав рідну мову, яка одночасно розглядалась ним як засіб національного виховання. Найважливішими джерелами вивчення мови на думку Партицького була жива народна мова, твори українських письменників Т.Шевченка, П.Куліша, Марка Вовчка, мова публікацій українських часописів "Зоря", "Діло" та ін.

Думка про першорядне значення "читанки" для національного виховання школярів, передусім учнів молодших класів була глибоким внутрішнім переконанням самого О.Партицького. Очевидно, ще з часів його навчання у Львівській духовній семінарії, де беруть початок його перші літературні спроби і серйозні наукові студії. Саме цим на наш погляд, можна пояснити те, що по-суті перша його велика і оригінальна праця у "Просвіті" з педагогії – "Руска читанка для низших кляс середних шкіл" [7:], ("Латинська граматика...", що передувала її появі - літографічне видання).

Основною засадою в роботі над "Рускою читанкою..." для О.Партицького було створення загальнонаціонального (а не регіонального) високоякісного шкільного підручника. Про це промовисто свідчить добір авторів і творів – переважали тут письменники – наддніпрянці з досконало виробленою українською літературною мовою, майстри знані в слов'янському світі. Цим принципом О.Партицький керувався і в подальшій роботі над створенням шкільних підручників.

Суть національного виховання педагог вбачав у вихованні дітей на культурно-історичних надбаннях рідного народу, воно повинно забезпечувати плекання кращих національних та загальнолюдських чеснот і на цій основі формувати гармонійно розвинуту особистість із почуттям національної гідності.

Однією із першорядних базових теоретичних засад Омеляна Партицького є національно-патріотичне виховання юного покоління на історії рідного народу, на знанні про свій край, про свій народ, про його культуру, звичаї і обряди. Основою національного виховання педагог вважав національну культуру, народознавство, а основним засобом – повагу й досконале знання рідної мови, пошанування культури, традицій і звичаїв свого народу. Саме цим, на наш погляд, можна пояснити таку його пильну увагу до цих тем від студентських років і до

самого кінця життя. Такі історичні та історико-літературні дослідження, як "Червона Русь в часах перед – історичних" [7], "О початку імени Русь", "Скандинавщина в давній Русі", "Велика словянська держава перед двома тисячами літ", "Темні місця у "Слові о полку Ігоревім", "Староруський акцент і ритміка "Слова о полку Ігоревім", "Старовинна історія Галичини" [8] та ін. посідають поважне місце в його науковому доробку.

До більших праць історичної тематики слід також додати такі газетно-журнальні публікації-розвідки, як: "Де була європейська правітчина словян?" [2], "Галичина і Подольє в II віці по Христі" [5], "Хто була мати св. Володимира", "Перша газета руська в Галичині", "Руський фестин у Львові (3 травня 1849р.)", "Руські стрільці-охотники з 1848", "Руська шляхта ходачкова", "Університет руський у Львові від р. 1787 до р. 1810" та ін. [5; с. 33].

Безпосередньо дотичні до історичної тематики краєзнавчо-етнографічні дослідження вченого, так само підпорядковані вихованню дітей та юнацтва. Значну частину цієї праці він присвятив Галичині, Волині і Поділлю. Ще у 1865р. він здійснив краєзнавчу подорож по Галичині, збирав етнографічний матеріал про мову, звичаї, повір'я, історію краю. Такі мандрівки продовжує і в подальшому. У 1878р. у "Газеті школьній" публікує серію нарисів під об'єднуючою назвою "Гори наші", "Гуцули і бойки", "Руська Чорногора", "Похід на Говерлю", "Прута водопад коло Дори", "Скала над Бубнищем", "Уріцкай камінь", "Могила Святослава", "Села в горах", "Гора Цикуй на границі угорський", "Полонина Довбуша". А також нариси "Околиці Львова", "Печера Страдецька", "Жерело Парашка", "Могила Остапова", "Камінь св. Петра", "Крехівський монастир", "Копальня кам'яного угля коло Глинського", "Гора Бруковиця".

Цікавими є публікації "Образ Поділля після Шеховича", "Руїни старовинних замків після Шеховича", а також рукописи "Подорожньо-етнографічні записки" (1887) та етнографічний опис "З життя волинського люду за Бойлем и Т. Стецьким (60-70 рр.)". Привертають увагу і такі його етнографічні статті, як: "Звідки пішла назва "бойків", "До розправи о "бойках", "Про білу землю в Галичині і про кельтицьке походження "бойків".

Чернетки етнографічних заміток і записів народнопісенного фольклору знаходимо в архіві О. Партицького: "З життя волинського люду" [6], фрагмент студії "Корочун – Крок", подорожні записки "З хорвацького Загір'я ("Загреб", "Поляки", "Жиди", "Москалі") "Одескі лимани", гаївки циклу "Ой панчику, придибанчику", "Пісня про Дривина". Зазначимо, що наприкінці життя у нього налагодились добрі контакти з математично-природничо-лікарською секцією НТШ, яка активно займалася саме краєзнавчими пошуками [10].

Важливою складовою національного виховання Партицький вважав релігійне виховання. Він був переконаний, що молодь може бути добре вихованою лише в релігійному дусі, укріпленні їх віри, совісті.

Вагому роль у справі національного виховання учнів, вважав О. Партицький, має приклад батьків, учителів, які повинні стати для молоді справжнім прикладом моральності, пристойної поведінки, формувати у себе і у дітей релігійно – моральний характер. Вчитель повинен бути для дитини взірцем чистоти і охайності, взірцем побожності, християнських чеснот, відзначатися справедливістю, вчити дітей не лише у школі, але і поза школою, бути прикладом для наслідування.

Провідною рисою у процесі виховання, на думку Партицького має бути трудове виховання, яке сприяє всебічному розвитку дитини. Корисна робота для дітей завжди знайдеться вдома, правильно роблять ті батьки, які залучають дітей до практичної роботи. Виконуючи трудові обов'язки, долаючи певні труднощі дитина стає рухливішою, бадьорішою, вчиться швидко і точно виконувати доручену справу. Дружна, трудова атмосфера в сім'ї, свідоме ставлення батьків до праці – все це сприяє правильному трудовому вихованню дитини.

Отже, до педагогічних засад, які постійно були у полі зору Омеляна Партицького, слід також віднести:

- морально-етичне виховання школярів;
- уважний підхід до школярів (врахування їхньої фізіології і особливостей психіки);
- особливе значення для українських школярів хорового співу (з урахуванням їхньої природи);
- естетичне виховання через малювання;
- увага до емоційного виховання школярів;
- прищеплення елементарних знань з практичної економії;
- боротьба з ябедництвом, доносництвом, нашіптуваннями;
- виховання вчителів, підвищення їх фахового рівня, поліпшення матеріального стану;
- трудове виховання як головний засіб формування і розвитку особистості;

Усі ці та інші питання відображені в статтях, кореспонденціях, повідомленнях, вміщених передусім, в його читанках, на шпальтах "Газети Школьної", а також в "Ділі", "Письмі з "Просвіти", в "Зорі" та інших виданнях.

Як пересвідчуємось, теоретичні засади національного виховання і освіти О. Партицького базуються на християнській моралі й етиці, на історичному європейському досвіді, на найновіших досягненнях тогочасної педагогічної науки, на історичному українському досвіді виховання, на історії України, на знанні про свій край, про свій народ, про його культуру, звичаї і обряди. Кінцевим результатом виховання особистості Партицький бачив

національно свідомого громадянина України зі сформованими ідейними переконаннями, здатного завоювати і відстояти свою державу.

Висновки... Таким чином, вивчення праць О.Партицького дозволяє стверджувати, що провідними принципами національного виховання визначались:

1. Виховання повинно виростати з потреб народу, відзначатись національною спрямованістю, важливою ознакою індивідуальності педагог вважав рідну мову;

2. Природовідповідність, яка полягає у врахуванні вікових та індивідуальних особливостей дітей;

3. Гуманізація, що полягає у створенні всесторонньо-гармонійного розвитку особистості.

Аналізуючи теоретичну і практичну педагогічну діяльність Омеляна Партицького, відзначаючи серед рис його характеру розумний прагматизм, цілеспрямованість, наполегливість, працелюбство (аж до нестями), доходимо висновку, що і його педагогічні й філологічні праці, історичні, літературознавчі, краєзнавчі дослідження були підпорядковані одному – національному вихованню підростаючого покоління.

Література

1. Брокгауз Ф.А. Нефрон И.А. Энциклопедический словарь. – С.Петербург, 1893. – Т.9. – С.893- 894.
2. Діло.- Львів, 1891. – Ч. 127-140.
3. Діло.- Львів, 1891. – Ч. 260-273.
4. Згарській Єв. Фреблівська метода / Єв. Згарській // Газета Школьна. – Львів, 1876. – Ч.10. – С.77-79.
5. Ковалюк Р. Краєзнавчі мотиви в науково-організаційній діяльності Омеляна Партицького / Р. Ковалюк //
6. Історичне краєзнавство і національне виховання. Матеріали науково-практичної конференції. – Львів, 27
7. травня 1994. – Львів: Ред.-видавничий відділ Львівського університету, 1994. – С.32-33.
8. ЛНБ ім. В.Стефаника. – Відд. рук. – Ф.154, од.зб. 3, папка 1. Арк. 1 – 2зв.
9. Партицький О. Червона Русь в часах передісторичних / О.Партицький // Галичанин. – Львів, 1863.
10. Партицький О. Старинна історія Галичини. – Львів: Друк. НТШ, 1894. – Т.1. Від VII віку перед Христом до року
11. 110 по Христі. – 372с.
12. Руска читанка для низших клас середних шкіл. (У 2ч): Ч.2 / Уложив О.Партицький. – Львів: Накл. т-ва
13. «Просвіта», 1871. – VII, 1, 572, 135с.
14. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 309, сп. 1. 1, зб. 39. – С.2.-12.

Анотація

В статті висвітлені основні принципи галицького педагога Омеляна Партицького стосовно національного виховання. Вся практична педагогічна діяльність вченого була підпорядкована одній меті – національному вихованню підростаючого покоління.

Аннотация

В статье рассматриваются основные принципы галицкого педагога Омеляна Партицкого, касающиеся национального воспитания молодежи. Вся практическая педагогическая деятельность ученого была подчинена одной цели – национальному воспитанию подрастающего поколения.

Summary

The article focuses on basic principles of national education of the teacher of Galicia-Omelyan Partickiy. The purpose of practical pedagogical activity of the teacher is national education of new generation.

Подано до редакції 14.12.2009 р.

□ 2009

Лемко Г.І.

МЕРЕЖА ЗАКЛАДІВ З ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ШКІЛ

ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ (1919-1939 рр.)

Постановка проблеми у загальному вигляді... Відродження України немислиме без становлення й утвердження української національної школи, розвитку національної освіти.

Складними й водночас важливими для розбудови сучасної національної школи в Україні вважаються процеси, які відбувалися в історії західноукраїнської школи міжвоєнного періоду (1919-1939 рр.). Ці роки позначені не лише боротьбою за існування національної школи на західноукраїнських землях, а й пошуками шляхів оновлення змісту освіти, а значить, її нових методів, форм і засобів навчання.